

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Study design/
Zaplanowanie badań
B. Data collection/
Zebranie danych
C. Statistical analysis/
Analiza statystyczna
D. Data interpretation/
Interpretacja danych/
E. Manuscript preparation/
Przygotowanie tekstu
F. Literature search/
Opracowanie
piśmiennictwa
G. Funds collection/
Pozyskanie funduszy

**REVIEW OF THE BOOK BY JOANNA RAKOWSKA
"EU FUNDS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF RURAL
AREAS IN POLAND IN THE LIGHT OF THEORIES OF LOCAL
DEVELOPMENT", SGGW, WARSAW, 2019, P. 243**

**RECENZJA MONOGRAFII JOANNY RAKOWSKIEJ „FUNDUSZE UNIJNE JAKO
CZYNNIK ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE W ŚWIETLE TEORII
ROZWOJU LOKALNEGO”, WYDAWNICTWO SGGW, WARSZAWA, 2019, S. 243**

Irena Pietrzyk¹

¹Cracow University of Economics, Poland
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska

Pietrzyk, I. (2020). Review of the book by Joanna Rakowska "Eu funds as a factor in the development of rural areas in Poland in the light of theories of local development", SGGW, WARSAW, 2019, p. 243/ Recenzja monografii Joanny Rakowskiej „Fundusze unijne jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle teorii rozwoju lokalnego”, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 2019, s. 243. *Economic and Regional Studies*, 13(1), p. 137-143. <https://doi.org/10.2478/ers-2020-0010>

Joanna Rakowska's monograph is concerned with EU funding support for the development of rural areas in Poland as part of the European Commission's community policies implemented in the years 2007–2013 (cohesion policy and rural development policy, the latter being integrated with common agricultural policy since 2007). The years analysed by the Author span the fourth planning period (counting from 1989, when the EU introduced multi-annual budgetary planning). In this period Poland could, for the first time, participate in negotiating the so-called *financial perspectives* as a full member, and received the largest aid under cohesion policy, reaching 1/5 of total funding allocated for the policy. The reason why this particular period is covered in the monograph is that the relevant programmes co-financed by the EU have been completed. Rakowska made the right decision to commence her study with a two-year delay. Had she undertaken her analysis immediately after the actual period for using funds ended in 2015 – in line with the n+2 rule – she would have been unable to make a comprehensive assessment of the effects of EU support (the European Commission delays its assessment of completed programmes even longer – by three years). The author presented the subject in question against the backdrop of theoretical concepts of local development, which is in fact the primary motive and main axis for her monograph here reviewed.

Monografia Joanny Rakowskiej poświęcona została wspieraniu ze środków UE rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ramach prowadzonych przez Komisję Europejską w latach 2007-2013 polityk wspólnotowych (polityki spójności oraz - zintegrowanej od 2007 r. z wspólną polityką rolną - polityki rozwoju obszarów wiejskich). Analizowane przez Autorkę lata obejmują czwarty okres planistyczny (od chwili wprowadzenia przez UE w roku 1989 wieloletniego planowania budżetowego), w odniesieniu do którego Polska po raz pierwszy uczestniczyła jako pełnoprawny członek UE w negocjowaniu tzw. *perspektyw finansowych* i uzyskała największe wsparcie w ramach polityki spójności sięgające 1/5 ogółu środków na nią przeznaczonych. Analiza tego okresu uzasadniona jest ostatecznym zakończeniem realizacji programów współfinansowanych ze środków europejskich. Autorka słusznie podjęła badania z 2-letnim opóźnieniem, ponieważ ich ocena bezpośrednio po zakończeniu rzeczywistego okresu wykorzystania funduszy w 2015 r. – stosownie do zasady n+2 - nie pozwalałaby jeszcze na pełną ocenę uzyskanych efektów (Komisja Europejska dla ewaluacji zrealizowanych programów przyjmuje nawet dłuższy, bo 3-letni okres opóźnienia). Omawianą problematykę Autorka przedstawiła na tle teoretycznych koncepcji rozwoju lokalnego, który to rozwój stanowi *de facto* przyczynę i główną oś rozważań Autorki w recenzowanej monografii.

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: prof. dr hab. Irena Pietrzyk, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, Poland; e-mail: pietrzyi@uek.krakow.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search, AGRO, Arianta, Baidu Scholar, BazEkon, Cabell's Whitelist, CNKI Scholar, CNPIEC – cnpLINKer, EBSCO Discovery Service, EBSCO – CEEAS, EuroPub, Google Scholar, Index Copernicus, J-Gate, KESLI-NDL, MyScienceWork, Naver Academic, Naviga (Softweco), POL-index, Polish Ministry of Science and Higher Education 2015-2018: 9 points; Primo Central (ExLibris), QOAM, ReadCube, Semantic Scholar, Summon (ProQuest), TDNet, WanFang Data, WorldCat (OCLC). **Copyright:** © Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Irena Pietrzyk. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

The term "local development" has been in use for quite some time now. It has different connotations: sometimes it is used interchangeably with regional development, or associated with something of minor significance. Even today, many economists consider local development to be of little relevance for the whole country's development dynamics. Local development became a subject of particular interest to Western regional economists in the 1980s, following a deep structural crisis experienced by the economies of highly developed countries and the related phenomenon of "reversing the spatial direction" of the development dynamics. This "reversal" involved a progressive economic decline in the so-far most prosperous regions, coupled with the unexpected economic upturn in regions traditionally considered as underdeveloped.

The 1970s crisis prompted a new understanding of the state's role in the economy and a revision of many economic concepts, a fact reflected in the adjective "new" (theory) being added to their names. This also applies to the concept of local development, which, paradoxically, began to gain recognition with the growing globalisation of the economy. Consequently, there was a radical change in the views on local development in that its endogenous nature was recognised as a *sine qua non* for the local dynamics, contrary to the previous association of local development with top-down measures taken by central authorities "in the field". What is more, with state interventionism no longer being an effective solution, decentralisation processes began to take over, ultimately giving rise to *regional economics*, also referred to by Western regionalists as territorial economics, a concept of *territorialisation* of development (in the well-known 2009 report by Fabrizio Barca, this concept was described as *place-based policy*; the Author addresses it on pages 56, 28 and 85). Regrettably, the latter term, and the inherently related category of *territorial development*, are almost universally misunderstood here, resulting in their banalisation. In reality the *territorialisation of policy and development* means that a territory (understood as being distinct from the physical space!) is considered to be the source of the development dynamics, while also involving a transition from the logic of resource repartition to one of resource creation. In Poland the issue of local development has been the subject of numerous research publications, except that some of them do not deserve to be called as such. Many of them are rife with misconceptions, stemming from the "creative elaboration" of authors' own concepts, without any international literature to back it up, or simply in stark contradiction to it.

Therefore, Joanna Rakowska's choice of the subject of her monograph is perfectly warranted, given both the significance of local development for the prosperity of the entire country and the need to correct misconceptions about it, as well as to bring order to terminology in the field.

Rakowska's monograph has 243 pages, including a 45-page appendix, which contains tables, maps

Pojęcie „rozwoju lokalnego” jest określeniem będącym w użyciu od dość dawna, mającym różne konotacje: niekiedy używane jest zamiennie z rozwojem regionalnym, bądź też kojarzone z czymś mało ważnym i nawet do dzisiaj traktowane jest przez wielu ekonomistów jako coś mało istotnego z punktu widzenia dynamiki rozwoju całego kraju. Tymczasem problematyka rozwoju lokalnego stała się przedmiotem szczególnego zainteresowania zachodnich ekonomistów regionalnych w latach 1980 w następstwie głębokiego kryzysu strukturalnego gospodarek krajów wysoko rozwiniętych i zaobserwowanego zjawiska „odwrócenia przestrzennego kierunku” dynamiki rozwoju. „Odwrócenie” to polegało na postępującym schyłku gospodarki regionów dotychczas najlepiej prosperujących i równocześnie stwierdzeniu nieoczekiwane go ożywienia gospodarczego w regionach zaliczanych tradycyjnie do opóźnionych w rozwoju.

Kryzys lat 1970 wymusił przeformułowanie poglądów na rolę państwa w gospodarce oraz zrewidowanie wielu koncepcji teoretycznych w ekonomii, czego wyrazem stało się uzupełnianie ich dotychczasowej nazwy przymiotnikiem „nowa” (teoria). Odnosi się to także do koncepcji rozwoju lokalnego, który paradoksalnie zaczął nabierać coraz większego znaczenia wraz z postępującą globalizacją gospodarki. W konsekwencji doszło do radykalnej zmiany poglądów na rozwój lokalny, która polegała na uznaniu jego endogenicznego charakteru jako warunku *sine qua non* lokalnej dynamiki w odróżnieniu od wcześniejszego kojarzenia rozwoju lokalnego z podejmowanymi odgórnie „w terenie” działaniami władz centralnych. Co więcej, wyczerpanie się skuteczności interwencjonizmu państwowego stało się bezpośrednią przyczyną nasilenia się procesów decentralizacyjnych, które ostatecznie doprowadziły do sformułowania w nowej ekonomii regionalnej, określanej przez regionalistów zachodnich mianem *ekonomii terytorialnej*, koncepcji tzw. *terytorializacji* rozwoju (w znanym raporcie Fabrizio Barki z 2009r. koncepcja ta określona została mianem *placed-based policy*, przetłumaczonym w polskim tekście raportu jako *polityka ukierunkowana terytorialnie*, o czym pisze Autorka np. na s.56 ods. 28 i 85). Niestety niemal powszechny brak właściwego rozumienia u nas tego ostatniego określenia jak i nierozumianie w nim związanej kategorii *rozwoju terytorialnego* spowodował ich banalizację. W rzeczywistości *terytorializacja polityki* i *rozwoju* oznacza traktowanie terytorium (odróżnianego od przestrzeni fizycznej!) jako źródła dynamiki rozwoju i wiąże się zarazem z przejściem od logiki repartycji zasobów do ich kreacji. W Polsce problematyka rozwoju lokalnego stała się przedmiotem bardzo licznych publikacji naukowych, nie zawsze niestety zasługujących na to miano. W wielu z nich znaleźć można liczne błędne stwierdzenia, będące efektem „twórczego rozwijania” własnych, autorskich koncepcji, nie znajdujących żadnego oparcia w światowej literaturze przedmiotu bądź po prostu pozostających z nią w sprzeczności.

Powyższe stwierdzenia w pełni uzasadniają wybór przez Joannę Rakowską tematu jej monografii i to zarówno z uwagi na znaczenie rozwoju lokalnego dla prosperity całego kraju jak i konieczności korygowa-

and detailed calculations related to the statistical methods used in the publication. The extensive literature references at the end comprise more than 450 items, about a third of which are publications in English by Western authors. It is worth noting that from the substantive point of view, the Author made the right choices in regard to both foreign literature and, with minor exceptions, Polish literature.

The author elaborated on the titular problem in six chapters. She was wrong to consider Chapter 1 as *Introduction*, which is usually excluded from numeration. Similarly, *Conclusion*, which in this case was given the title *Summary and Conclusions*, was omitted in the table of contents (and unjustifiably "hidden" at the end of Chapter 7). This leaves the impression of editorial disorder, as the Author herself writes about six chapters, whereas the table of contents shows that there are seven chapters.

In *Introduction* the Author explained the choice of the subject, and presented the research aims, hypotheses and methodology. While I believe that the aims of the monograph are valid, I have certain doubts as to how the main hypothesis [H1] was formulated – almost provocatively – in a situation where the current approach to local development considers it necessary to activate endogenous factors, without which it would be impossible to unlock the *territorial* development dynamic in the first place. Of course, external factors do influence local development, but in no way can they replace or – as put by the Author – "offset" the endogenous factors (the state, in the sense of central authorities, is also an external development factor in relation to local government communities). However, based on Rakowska's findings, this hypothesis could be disproved, while the detailed hypothesis [H3] – contradictory to the main hypothesis – could be confirmed, thus validating the current concept of local development. The Author did not express this explicitly, but if this was what she had in mind, I can only commend her.

The monograph comprises two almost equally sized parts (both having seventy-something pages). Part one is devoted to theory (Chapters 2-4) and part two is concerned with empirical pursuits (Chapters 5-7). Part one does not focus exclusively on theoretical issues, although they clearly are the main preoccupation here. In it Rakowska offers a fairly in-depth, and occasionally even meticulous, review of Polish and international literature on the essence and theoretical underpinnings of local development and the local government's role in it, as well as of EU policies to support local development in rural areas.

Admittedly, given the overwhelming amount of literature in this field, the Author did a fairly good job of selecting publications for the purposes of her monograph. She did, however, make some mistakes in the process by embracing certain misconceptions coming from authors without a solid grounding in economics. Also, she misinterpreted some of the texts from foreign publications. Nevertheless, I believe some of the Author's mistakes to be "not all

nia błędnych poglądów na jego temat oraz potrzeby wprowadzania ładu terminologicznego w tej dziedzinie.

Monografia Joanny Rakowskiej liczy 243 strony wraz z 45-ciostronicowym aneksem, zawierającym zestawienia tabelaryczne i mapy oraz szczegółowe wyliczenia związane z zastosowanymi w pracy metodami statystycznymi. Z kolei zamieszczona na końcu pracy obszerna bibliografia obejmuje ponad 450 pozycji literatury, z których ok. 1/3 stanowią anglojęzyczne publikacje autorów zachodnich. Zwraca uwagę poprawny – z punktu widzenia merytorycznego – dobór wykorzystanej przez Autorkę zarówno zagranicznej jak i – na ogół – krajowej literatury przedmiotu.

Tytułowy problem Autorka rozwinęła w sześciu rozdziałach niesłusznie traktując jako rozdział pierwszy *Wprowadzenie*, które z reguły nie jest obejmowane taką numeracją podobnie jak *Zakończenie*, które w przypadku recenzowanej pracy nosi tytuł *Podsumowanie i wnioski*, lecz nie zostało w ogóle uwzględnione w spisie treści (tylko niesłusznie „ukryte” w zakończeniu rozdziału siódmego). Spowodowało to pewną redakcyjną niezręczność, ponieważ Autorka sama pisze o sześciu rozdziałach, podczas gdy numeracja w spisie treści wskazuje na istnienie siedmiu rozdziałów.

We *Wprowadzeniu* Autorka uzasadniła wybór tematu, przedstawiła cele i hipotezy badawcze oraz metodykę podjętych badań. O ile podzielam zasadność przedstawionych w pracy celów badań, to mam pewne wątpliwości odnośnie do sformułowania – brzmiącej wręcz prowokacyjnie – głównej hipotezy [H1], w sytuacji gdy aktualne podejście do rozwoju lokalnego za niezbędne uznaje zaktywizowanie czynników endogenicznych, bez których nie można w ogóle mówić o uruchomieniu *terytorialnej* dynamiki rozwoju. Oczywiście rozwój lokalny jest rozwojem otwartym na działanie czynników zewnętrznych, ale w żaden sposób te ostatnie nie mogą zastąpić czy – jak pisze Autorka – „zrównoważyć” czynników endogenicznych (państwo w rozumieniu władz centralnych stanowi także zewnętrzny czynnik rozwoju względem samorządowych wspólnot lokalnych). Wyniki badań Autorki pozwoliły jednak na negatywne zweryfikowanie tej hipotezy oraz pozytywne – stojącej z nią w sprzeczności - hipotezy szczegółowej [H3] czyli tym samym potwierdziły zasadność aktualnej koncepcji rozwoju lokalnego. Jeśli takie były zamierzenia Autorki, która nie pisze jednak o tym *expressis verbis*, to można jedynie przyklasnąć tym intencjom.

Monografia składa się z dwóch niemal równych objętościowo części (liczących po 70 kilka stron), które Joanna Rakowska traktuje odpowiednio jako teoretyczną (rozdziały 2-4) i empiryczną (rozdziały 5-7). Pierwsza część nie we wszystkich punktach koncentruje się na kwestiach teoretycznych, choć niewątpliwie przeważają one w pierwszych rozdziałach. Autorka dokonała w nich dość szerokiego i niekiedy wręcz skrupulatnego przeglądu krajowej i zagranicznej literatury, poświęconej istocie i teoretycznym podstawom rozwoju lokalnego, roli w nim samorządu terytorialnego oraz polityce jego wspierania przez UE na obszarach wiejskich.

Wypada stwierdzić, że wobec zalewu literatury

her fault”, especially since her work had been read by well-known and respected reviewers before publishing – as we can see, they slurred over these defects. In this review I focused primarily on the most serious error committed at the beginning of the work (section 2.4), pertaining to the theoretical underpinnings of local development.

What J. Rakowska did wrong, among other things, was to use the terms “development” and “growth” interchangeably, with profound consequences for the monograph under review. While it is true that for a very long time after World War II Western economics (especially Anglo-Saxon) were dominated by the notion of *growth* (even though a new sub-field of *development economics* had emerged by that time, albeit associated exclusively with so-called Third-World countries), almost half a century has passed since then, and in that period economics has drawn a clear distinction between the two terms (economics students are taught to make this distinction).

One of the first authors to clarify the difference between growth and development was F. Perroux in his *L'économie du XXIème siècle* (PUF, Paris 1969). Currently, these terms are no longer synonymous for economists. Hence, using the categories of *growth* and *development* interchangeably in a monograph exploring issues around development should be met with strong criticism. This led the Author to deem P. Romer's new theory of growth as the theoretical underpinnings of local endogenous development, the subject of the monograph in question. Rakowska did something staggering in that she interchangeably referred to this theory as either the theory of growth or theory of endogenous development, and using the former term she changed the commonly known name of P. Romer's theory to the theory of endogenous development. I consider this to be gravest inaccuracy I have detected in the monograph under review.

Regrettably, it is very common in Polish literature devoted to local development. Yet, the concept of endogenous development was formulated at the turn of the 1980s by European and Canadian regionalists in response to the fiasco of the concept of top-down exogenous development. As to the theory of endogenous growth – P. Romer formulated it in the second half of the 1980s as a macroeconomic theory of economic growth! What is novel about this theory is that it endogenises technological progress, incorporated into the growth model as an endogenous variable, whereas earlier, neoclassical models considered technological progress to be an exogenous variable, explaining the portion of economic growth which was not explained by endogenous variables. As noted by M. Próchniak in his *Theory of Growth* course materials for Warsaw School of Economics (SGH) students, P. Romer's 1986 paper brought about a breakthrough in the theory of growth by ushering in an era of endogenous models. “Endogenous models – as the name suggests – explain economic growth from an endogenous perspective, i.e. within a model. This feature stands in contrast to the neoclassical theory of growth, in

traktującej o rozwoju lokalnym. Autorka nie najgorzej poradziła sobie z poprawnym wyselekcjonowaniem tekstów publikacji. Nie ustrzegła się jednak przy tej okazji błędów przejętych za opracowaniami niektórych autorów nie posiadających gruntownej wiedzy ekonomicznej, a ponadto nie do końca właściwie zrozumiała niektóre teksty z zagranicznych opracowań. Niektóre błędy uważam jednak za „nie w pełni” zawinione przez Autorkę i to tym bardziej, że Jej dzieło oceniane było na etapie wydawniczym przez znanych i uznanych recenzentów, którzy – jak widać – przeszli nad nimi do porządku dziennego. W niniejszej recenzji ograniczyłam się do zwrócenia uwagi przede wszystkim na najpoważniejszy błąd popełniony w początkowej części pracy (pkt. 2.4), a dotyczący teoretycznych podstaw rozwoju lokalnego.

Błąd ten związany jest m.in. z faktem niesłusznego używania zamiennie przez J. Rakowską terminów „rozwój” i „wzrost”, co w przypadku recenzowanej monografii pociągnęło za sobą daleko idące konsekwencje. Jest wprawdzie faktem, że bardzo długo po II wojnie światowej w ekonomii zachodniej (zwłaszcza anglosaskiej) dominowało pojęcie *wzrostu* (pomimo wyłonienia się już w tym czasie nowej subdyscypliny znanej jako *ekonomia rozwoju*, kojarzonej jednak wyłącznie z krajami tzw. Trzeciego Świata). Tym niemniej od tego czasu upłynęło już prawie pół wieku, w którym to okresie doszło do wyraźnego wskazania w ekonomii różnic między tymi dwoma terminami (o czym uczy się studentów kierunków ekonomicznych).

Jako jeden z pierwszych różnicę między wzrostem a rozwojem sprecyzował F. Perroux w swoim dziele *L'économie du XXIème siècle* (PUF, Paris 1969) i obecnie terminy te dla ekonomistów nie stanowią już określeń synonimicznych. Dlatego też w monografii naukowej, poświęconej problematyce rozwoju, zamiennie operowanie kategoriami *wzrostu* i *rozwoju* zasługuje na bardzo krytyczną ocenę. Doprowadziło to w efekcie Autorkę do uznania nowej teorii wzrostu P. Romera za teoretyczną podstawę lokalnego rozwoju endogenicznego, stanowiącego przedmiot rozważań w recenzowanym dziele. W tekście Autorka dokonuje rzeczy niebywałej, a mianowicie określa zamiennie tę teorię mianem teorii rozwoju bądź wzrostu endogenicznego i posługując się pierwszym terminem samodzielnie zamienia ogólnie znaną nazwę teorii P. Romera na teorię rozwoju endogenicznego. Fakt ten uważam za najpoważniejszy błąd merytoryczny, dostrzeżony przeze mnie w recenzowanej pracy.

Niestety błąd ten jest nagminnie popełniany w naszej literaturze poświęconej rozwojowi lokalnemu. Tymczasem koncepcja rozwoju endogenicznego sformułowana została na przełomie lat 1970/80 przez europejskich i kanadyjskich regionalistów w reakcji na fiasko koncepcji odgórnego rozwoju egzogenicznego. Natomiast teoria wzrostu endogenicznego opublikowana została w drugiej połowie lat 1980 przez P. Romera i stanowi makroekonomiczną teorię wzrostu gospodarczego! *Novum* tej teorii polega na endogenizacji postępu technologicznego, wprowadzonego do modelu wzrostu jako zmienna endogeniczna, podczas gdy we wcześniejszych, neoklasycznych modelach postęp technologiczny traktowany był jako zmienna egzoge-

which long-term growth was a function of exogenous technological progress incorporated into the model along with other assumptions"¹.

Evidently, the Author placed her reliance on incompetent publications by Polish authors writing on regional development, and even though she provided a very well-picked quote from J.E. Rowe (2009) related to local development, she also made her "contribution" by adding that "the exception here is the endogenous development theory", but what she meant was P. Romer's endogenous growth theory!

By considering the categories of growth and development as synonymous, J. Rakowska gave a very unfortunate quote taken *ad hoc* from R. Capello's chapter, which does not address to P. Romer's new growth theory. Also, she did not read the critique of the regional development approach in subsequent paragraphs, even though it was on the same page (!). Moreover, she did not take into consideration the critique of the last-generation growth models offered by R. Capello both in the quoted chapter and his other publications. Consequently, the irreverence with which J. Rakowska uses the translations of the terms of growth and development brought about an actual *qui pro quo* throughout section 2.4, which is devoted to "local development in economic theory"!

Yet, in both the handbook quoted by the Author and his other publications, R. Capello says explicitly that while the recent, above-mentioned growth models have brought about significant progress relative to previous approaches, it divests these theories of the aspect of greatest importance to regional economists: namely space as territory defined as a system of localized technological externalities, or as a set of material and non-material factors which by virtue of proximity and reduced transaction costs act upon firms' productivity and innovativeness; [these theories] do not comprise the system of economic and social relations constituting the relational or social capital of a particular geographical area². J. Rakowska did not read, or failed to understand, the publication she quoted. Indeed, R. Capello clearly pointed to the challenge economics is facing in terms of formulating the theory which could combine economic laws and mechanisms explaining growth, on the one hand, with the territorial approach, identifying the internal relations at the local level, on the other hand. Existing growth models "have inevitably shunned the concept of space as a territory" [...] which means that "in effect, these approaches lack the most interesting and somewhat intriguing interpretation of space as an additional source of development and an independent factor of production"³. Regrettably, in her monograph reviewed here Joanna Rakowska does not offer a broader discussion on the territorial

niczna, wyjaśniająca tę część wzrostu gospodarczego, której nie wyjaśniały zmienne endogeniczne. Jak pisze M. Próchniak w swoich materiałach dla studentów SGH z przedmiotu *Teoria wzrostu*, artykuł P. Romera z 1986 r. przyniósł przełom w teorii wzrostu, gdyż zainicjował erę modeli endogenicznych. „Modele endogeniczne – jak sama nazwa wskazuje – wyjaśniają wzrost gospodarczy w sposób endogeniczny, tj. w ramach modelu. Cecha ta stanowi przeciwieństwo neoklasycznej teorii wzrostu, gdzie długookresowy wzrost zależał od egzogenicznego postępu technicznego, wprowadzonego do modelu wraz z innymi założeniami”¹.

Autorka najwyraźniej zaufała niekompetentnym publikacjom naszych autorów piszących o rozwoju regionalnym i pomimo iż bardzo trafnie zacytowała J.E. Rowe'a (2009) w odniesieniu do rozwoju lokalnego, to „od siebie” jeszcze dodała, że „wyjątek stanowi tu teoria rozwoju endogenicznego” mając na myśli teorię wzrostu endogenicznego P. Romera!

Traktowanie jako synonimów kategorii wzrostu i rozwoju sprawiło, że J. Rakowska bardzo niefortunnie przytoczyła wyjęte *ad hoc* z rozdziału R. Capello zdanie, które nie odnosi się do nowej teorii wzrostu P. Romera i nie zapoznała się z przedstawioną w kolejnych akapitach na tej samej stronie (!) krytyką omawianego w tym miejscu podejścia do rozwoju regionalnego. Nie uwzględniła także krytyki ostatniej generacji modeli wzrostu, którą zarówno w cytowanym rozdziale jak i w innych swoich publikacjach przedstawia R. Capello. W efekcie dezynwoltura, z jaką J. Rakowska stosuje tłumaczenie terminów wzrostu i rozwoju, doprowadziła do powstania autentycznego *qui pro quo* w całym tekście punktu 2.4, poświęconego „rozwojowi lokalnemu w teorii ekonomii”!

R. Capello, nie tylko w cytowanym przez Autorkę podręczniku, ale także w innych swoich publikacjach pisze wyraźnie, że wprawdzie ostatnie, w/w modele wzrostu przyniosły istotny postęp w stosunku do wcześniejszych ujęć, to jednak „*teorie te pomijają aspekt o największym znaczeniu dla ekonomistów regionalnych, a mianowicie przestrzeń jako terytorium, zdefiniowane jako system zlokalizowanych technologicznych efektów zewnętrznych lub jako zbiór materialnych i niematerialnych czynników, które ze względu na bliskość i zmniejszone koszty transakcji wpływają na produktywność i innowacyjność firm; [teorie te – I.P.] nie uwzględniają też systemu relacji gospodarczych i społecznych stanowiących relacyjny lub społeczny kapitał konkretnego obszaru gospodarczego* [tł. I.P.]². J. Rakowska nie doczytała lub niezrozumiała cytowanej przez siebie publikacji, gdyż R. Capello w sposób wyraźny pisze w jej zakończeniu o wyzwaniu, jakie stoi jeszcze przed ekonomią w odniesieniu do sformułowania teorii, która potrafiłaby połączyć z jednej strony prawa i mechanizmy ekonomiczne, wyjaśniające wzrost, z podejściem terytorialnym, wskazującym na relacje wewnętrzne, obecne na poziomie lokalnym – z drugiej strony. W dotychczasowych modelach wzrostu „nie-

¹ M. Próchniak, Katedra Ekonomii II, SGH, *Modele wzrostu gospodarczego* ("Models of Economic Growth") https://web.sgh.waw.pl/~mproch/Z_teoria_wzrostu/modele_wzrostu.pdf, p. 23.

² R. Capello, *Regional Growth and Local Development Theories: Conceptual Evolution Over Fifty Years of Regional Science*, Lavoisier „Géographie, Economie, Société” 2009, vol. 1, p. 17-18.

³ Ibid.

¹ M. Próchniak, Katedra Ekonomii II, SGH, *Modele wzrostu gospodarczego*, https://web.sgh.waw.pl/~mproch/Z_teoria_wzrostu/modele_wzrostu.pdf, s. 23.

² R. Capello, *Regional Growth and Local Development Theories: Conceptual Evolution Over Fifty Years of Regional Science*, Lavoisier „Géographie, Economie, Société” 2009, vol. 1 s. 17-18

approach used in Western regional economics, which has underpinned the understanding of local development since the 1980s. Since only a handful of Polish regionalists are aware of this approach, I considered this very serious inaccuracy not to be entirely the Author's fault (although it is highly recommended to read quoted publications from the beginning to the end!). A real breakthrough in the understanding of local development came with the studies of the brilliant, prematurely deceased French regionalist Ph. Aydalot, who observed the need to associate development with territory, and is considered to have pioneered *territorial economics*⁴.

The table provided by J. Rakowska in Schedule 1 of the Appendix shows that she undertook a fairly in-depth review of literature "in search" of the theory of regional/local development. However, like many other Polish authors, she mentions these theories without noting their approach to territory, which is now considered a source of value added, and represents a strategic variable in decisions made by businesses. Hence, it would be essential to separate in the table aspatial theories (concepts) from *territorialised* ones, as the latter have dominated research by Western regional economists, who attribute *territory* with an active role instead of considering (physical!) space in passive terms. Hence, in no way can P. Romer's macroeconomic theory of endogenous growth provide a fitting theoretical basis for local development understood as such!

In regard to the theoretical part, I would also like to sensitise the Author to the need for distinguishing between *regional/communal competitiveness* and their *competition/rivalry with each other*. "Regional competitiveness" has been introduced as one of the three goals of cohesion policy in the planning period analysed by J. Rakowska. The term specifically relates to supporting the competitiveness of regional economies, whose products should be competitive on supraregional and international markets. The EU would not spend a single euro on this goal if it involved supporting rivalry/competition between regions/communes (experiences of Western countries show clearly that competition between territorial communities, which, by the way, is an objective fact, in reality can do more harm than good, especially given that it is becoming increasingly fierce).

I also have reservations about J. Rakowska's perception of territorial government as one of the factors of local development (section 2.5), as it attributes local government with an objective role, whereas territorial government is (albeit not always in practice) is a major actor – that is to say an agent of local development. Therefore, I do not subscribe to the perception of territorial communities as objects.

Last but not least, I would like to reassure the author that she was right in using in her monograph the term *trwały rozwój* as the Polish equivalent of sustainable development. It is based on the translation of this term from English into French proposed by Canadian regionalists from Quebec –

uchronnie porzucono koncepcje przestrzeni jako terytorium" [...] co oznacza, że „w konsekwencji podejścia te pozbawione są najciekawszej, a w pewnym sensie intrygującej interpretacji przestrzeni jako dodatkowego źródła rozwoju i niezależnego czynnika produkcji”³. Niestety w recenzowanej monografii Joanna Rakowska nie przedstawiła szerzej terytorialnego podejścia w zachodniej ekonomii regionalnej, które od lat 1980 stanowi podstawę aktualnego rozumienia rozwoju lokalnego. Z uwagi na fakt, że wciąż jeszcze jest ono znane tylko niewielu polskim regionalistom, uznałam ten bardzo istotny błąd za „nie w pełni” zawiniony przez Autorkę (choć doczytanie do końca cytowanych publikacji byłoby wielce wskazane!). Prawdziwy przełom w pojmowaniu rozwoju lokalnego przyniosły badania przedwcześnie zmarłego, wybitnego regionalisty francuskiego Ph. Aydalot'a, który wskazał na konieczność kojarzenia rozwoju z *terytorium* i uznawany jest za pioniera *ekonomii terytorialnej*⁴.

Zamieszczona przez J. Rakowską w załączniku 1 aneksu tabela dowodzi dość skrupulatnego przeglądu literatury, dokonanego „w poszukiwaniu” teorii rozwoju regionalnego/lokalnego. Autorka wymienia je jednak – podobnie jak czyni to wielu innych naszych autorów - bez zwrócenia uwagi na ich (teorii) stosunek do *terytorium*, traktowanego obecnie jako źródło wartości dodanej i stanowiącego zmienną strategiczną w decyzjach podejmowanych przez przedsiębiorstwa. Dlatego zdecydowanie konieczne byłoby oddzielenie w tej tabeli teorii (konceptji) a-przestrzennych od *ute-rytorialnionych*, ponieważ te ostatnie zdominowały badania zachodnich ekonomistów regionalnych, nadających *terytorium* rolę aktywną w miejsce dotychczas biernego traktowania przestrzeni (fizycznej!). Stąd też makroekonomiczna teoria wzrostu endogenicznego P. Romera w żaden sposób nie może stanowić adekwatnej podstawy teoretycznej dla tak rozumianego rozwoju lokalnego!

Odnosnie do części teoretycznej chciałabym jeszcze uwrażliwić Autorkę na potrzebę odróżniania określeń *konkurencyjność regionów/gmin* od ich *konkurowania/rywalizowania między sobą*. „Konkurencyjność regionów” wprowadzona została jako jeden z trzech celów polityki spójności w analizowanym przez J. Rakowską okresie planistycznym i dokładnie chodzi w niej o wspieranie konkurencyjności gospodarek regionalnych, których produkty powinny być konkurencyjne na rynku ponad regionalnym i międzynarodowym. Gdyby natomiast miało chodzić w tym przypadku o wspieranie rywalizacji/konkurencji między regionami/gminami, to UE nie przeznaczyłaby na ten cel ani jednego euro (z doświadczeń krajów zachodnich jednoznacznie wynika, że konkurencja między społecznościami terytorialnymi, która skądinąd jest faktem obiektywnym, w rzeczywistości może często przynosić więcej szkody niż pożytku, szczególnie w sytuacji gdy staje się ona coraz bardziej zaciekle).

Zastrzeżenia moje budzi ponadto traktowanie przez J. Rakowską samorządu terytorialnego jako jednego z czynników rozwoju lokalnego (pkt. 2.5), ponieważ nadaje ono samorządowi rolę przedmiotową,

³ Tamże.

⁴ R. Capello jako Włoszka rolę tę przypisuje G. Becattiniemu.

développement durable. This translation has been commonly used in French-language literature on the subject, and in Polish it means literally "durable development". I believe it concisely captures the essence of the problem, unlike other Polish translations of the English term, using many different adjectives.

In contrast to my critical points about section 2.4 in the theoretical part of the monograph, I can only commend the Author for the empirical part, which is the first analysis I am aware of which goes into such great detail in analysing the absorption of European funds by all rural communes in Poland in relation to the past seven-year planning period in the EU. The study was conducted in a cross-sectional manner, in relation to the country at large and by regions and selected types of communes, as well as to various aspects of local development. A particularly valuable contribution of the monograph is its analysis of how the funds were spent from the perspective of the their specific impacts, and how they helped to meet the developmental needs of communes. In addition to a cross-country analysis, the Author also offered a more in-depth investigation covering all communes of the Mazovian Province. She presented her findings in Schedule 2, on meticulously drawn maps, reflecting her inquisitive mindset, scrupulousness and precision.

In summary of my evaluation of Joanna Rakowska's monograph, I conclude that despite the above-mentioned significant substantive inaccuracy committed by the Author in "local development in economic theory" (commonly found in Polish regionalist literature), the monograph is an original work devoted to local development which stands out among existing Polish literature on the subject. The Author uses her knowledge to conduct extensive empirical studies which allow a comprehensive evaluation of the impacts of EU fund absorption on local development in the rural areas of Poland in the past EU planning period. Moreover, J. Rakowska's studies proved the occasionally questioned claim that using the endogenous factors of a given territory is the basis and a *sine qua non* of local development.

podczas gdy samorząd terytorialny stanowi podstawowego (mimo iż w praktyce nie zawsze) aktora czyli podmiot rozwoju lokalnego. Dlatego też nie zgadzam się na przedmiotowe traktowanie społeczności terytorialnych.

Na koniec chciałabym utwierdzić Autorkę w zasadności przyjęcia w monografii jako odpowiednika angielskiego terminu *sustainable development* określenia „trwały rozwój”. To ostatnie tłumaczenie zaproponowane zostało właśnie jako tłumaczenie terminu angielskiego na j. francuski przez kanadyjskich regionalistów z Quebecu w brzmieniu *développement durable*. Tłumaczenie to jest stosowane powszechnie we francuskojęzycznej literaturze przedmiotu i w j. polskim oznacza dosłownie „trwały rozwój”. Osobiście uważam, że w zwięzły sposób oddaje ono istotę problemu w przeciwieństwie do innych polskich tłumaczeń terminu angielskiego, posługujących się wieloma różnymi przymiotnikami.

W przeciwieństwie do krytycznych uwag dotyczących punktu 2.4 w teoretycznej części rozprawy jednoznacznie pozytywnie oceniam część empiryczną, która stanowi pierwszą - znaną mi - tak szczegółową, analizę absorpcji funduszy europejskich przez wszystkie gminy wiejskie w Polsce w odniesieniu do zakończonego w całości 7-letniego okresu planistycznego w UE. Analiza przeprowadzona została w różnych przekrojach (w odniesieniu do całego kraju, według regionów i wybranych typów gmin) oraz w odniesieniu do różnych aspektów rozwoju lokalnego. Szczególną wartością pracy jest analiza wykorzystanych środków z punktu widzenia uzyskanych przy ich pomocy szczegółowych efektów i ich wpływu na zaspokojenie potrzeb rozwojowych gmin. Oprócz analizy obejmującej skalę ogólnokrajową dodatkową, bardziej szczegółową analizą objęte zostały wszystkie gminy województwa mazowieckiego. Wyniki prowadzonych badań Autorka zilustrowała w załączniku 2 na starannie wykonanych mapach, świadczących o jej zacięciu badawczym, skrupulatności i dokładności.

Podsumowując ocenę książki Joanny Rakowskiej stwierdzam, że pomimo wskazanego w recenzji istotnego błędu merytorycznego, popełnionego przez Autorkę w punkcie dotyczącym „rozwoju lokalnego w teorii ekonomii” (błędu nagminnie popełnianego w polskiej literaturze regionalistycznej) monografia jest oryginalnym dziełem poświęconym rozwojowi lokalnemu, wyróżniającym się na tle dotychczasowej literatury przedmiotu w naszym kraju. Autorka wykorzystała swoją wiedzę do przeprowadzenia zakrojonych na szeroką skalę badań empirycznych, pozwalających na całościową ocenę efektów absorpcji funduszy europejskich w odniesieniu do rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich w Polsce, w zakończonym czwartym okresie planistycznym w UE. Badania J. Rakowskiej potwierdziły ponadto kwestionowane niekiedy twierdzenie, że podstawę i warunek *sine qua non* rozwoju lokalnego stanowi wykorzystanie czynników endogenicznych danego terytorium.